

**ЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ВИКЛАДАЧА
В ДУХОВНОМУ ВИХОВАННІ ГУМАНІТАРНОЇ ЕЛІТИ
(НА ПРИКЛАДІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИДАТНОГО
СУДОВОГО МЕДИКА М.С. БОКАРІУСА)**

Гуманітарна еліта – це соціально-професійна група людей, зайнятих у духовній, соціально-культурній сфері, які виконують освітню, просвітницьку та виховну функції, основною діяльністю яких є створення, збереження, передача, розвиток духовної культури [1, с. 14].

Серед професійних категорій, які ми можемо віднести до представників гуманітарної еліти суспільства, важливе місце посідають лікарі. Жодна професія у світі не має більш близького та конкретного відношення до найважливішого та найпотаємнішого для людини: її життя і смерті. У зв'язку з цим виховання духовних та світоглядних основ майбутнього лікаря є невід'ємною частиною освітнього процесу. Особливої актуальності ця проблема набула в умовах сучасності, коли зростає рівень інтелектуального, морально-етичного, естетичного та емоційного розвитку суспільства і окремого індивіда, його душі, сумління, свідомості, інтуїції [2, с. 65].

Метою даної роботи є виявити значення особистості викладача в духовному вихованні майбутніх лікарів – представників гуманітарної еліти суспільства на прикладі діяльності видатного судового медика та викладача М.С. Бокаріуса.

Медики – це особлива категорія людей, яким мають бути притаманні цілковито визначені риси людського характеру: милосердя, гуманізм, відповідальність за життя людини, яка звернулася за медичною допомогою [3, с. 84].

Основні етичні норми, які формувалися в процесі надання медичної допомоги хворим, були узагальнені й сформовані вченими-медиками різних епох. Безперечно, визначальним моральним принципом медичних працівників є принцип гуманізму, який ґрунтується на переконанні в безмежних можливостях людини, її здатності до вдосконалення, проголошує людяність, почуття любові до людей, поваги до їхньої гідності [4, с. 180].

Провідна роль у духовному вихованні студентів, у формуванні їхнього світогляду належить викладачам. Виховання – це не тільки одночасна передача досвіду від старшого покоління до молодшого, але й взаємодія та співробітництво викладачів і студентів у сфері їх спільних

дослідів, коли студент працює поруч з майстром, відчуває себе частиною наукової школи, долучається до цінностей науки, починає розуміти рівень відповідальності вченого, за результати своєї праці.

Викладач повинен виховувати всією своєю поведінкою, високим духовно-моральним складом, захопленістю своєю справою, академічною культурою та професійною етикою, розумною вимогливістю до себе та тих, хто навчається [5].

Одним з яскравих прикладів викладацької майстерності у повному складі перелічених вище якостей був Микола Сергійович Бокаріус, ім'я якого увійшло в історію судової медицини як організатора та фундатора судово-медичної та криміналістичної експертизи в Україні, але перш за все, прекрасного педагога, через творчу лабораторію якого пройшли десятки тисяч медиків і юристів. В особі М.С. Бокаріуса втілювалися ті риси та моральні принципи, які найкраще відповідали уявленням про мудрого, відданого своїй справі наставника.

М.С. Бокаріус народився 31 березня 1869 р. в м. Одесі. Викладацьку діяльність розпочав будучи учнем 5-го класу Рішельєвської гімназії. Про його педагогічні здібності свідчить рекомендаційний лист за підписом директора гімназії, який характеризує М.С. Бокаріуса «як вельми досвідченого репетитора», який досягав у більшості випадків задовільних успіхів у роботі з неуспішними учнями [3, с. 87].

В 1890 р. М.С. Бокаріус вступив на медичний факультет Харківського університету, який закінчив з відзнакою в 1895 р., отримавши звання лікаря. Протягом навчання в університеті, він повинен був працювати, щоб утримувати матір і сестру, тому продовжував і в Харкові давати уроки та малював.

В 1896 р. відбулося обрання його понадштатним ординатором факультетської хірургічної клініки Харківського університету, де він працював під керівництвом відомого хірурга і прекрасного педагога В.Ф. Грубе, а в 1897 р. перейшов на кафедру судової медицини, де пройшов шлях від помічника прозектора до завідувача кафедри (з 1910 р.) [6, с. 13].

У 1902 р. М.С. Бокаріус захистив у Москві дисертацію на ступінь доктора медицини, а в 1903, прочитавши 2 пробні лекції, отримав звання приват-доцента і з весняного семестру цього року відкрив приватний курс з судово-медичних мікрохімічних і мікроскопічних досліджень. З цього часу і до кінця життя М.С. Бокаріус присвятив себе викладанню основ медичних знань у навчальних закладах різних статусів [7, с. 27].

З самого початку своєї педагогічної діяльності Микола Сергійович поставив перед собою мету: зробити все можливе для покращення навчального процесу, створити всі умови студентам для більш повного за-

своєння навчального матеріалу. У своїй роботі М.С. Бокаріус керувався принципом: «Ми для студентів, а не студенти для нас».

У роки, коли реакційний царський уряд клав край усім спробам внести які-небудь зміни в сформовані роками методи навчання студентів, вельми далекі від запитів практики, Микола Сергійович докорінно перебудовував навчальний процес на своїй кафедрі. З пасивного слухача студент ставав активним і самостійним учасником педагогічного процесу. Це досягалося шляхом впровадження максимальної наочності викладання, наближення тематики лекцій і занять до потреб практичної експертної діяльності, введення самостійної роботи студентів у лабораторіях кафедри і трупного покою. М.С. Бокаріус вважав, що на практичному занятті студент повинен отримати якомога більше. Викладання судової медицини ускладнювалося тим, що судово-медичних експертів взагалі не було, всі дослідження мертвого тіла вироблялися т.зв. городовими лікарями, потім лікарськими інспекторами, і кафедра судової медицини була позбавлена трупного матеріалу, студенти місяцями не бачили судово-медичного розтину. Тому М.С. Бокаріус з 1902 р. прийняв безоплатно завідування міським трупним покоєм, тобто моргом, і продовжував завідувати ним протягом 19 років. Це давало можливість безвідмовно користуватися трупним матеріалом для занять зі студентами у необхідний час [3, с. 92].

У 1911 р. М.С. Бокаріус випустив перший вітчизняний посібник з судової медицини «Судебная медицина в изложении для студентов», до того часу студенти користувалися перекладними виданнями. Випускав М.С. Бокаріус і детальні посібники для практичних занять, чим значно покращив якість їх проведення.

В радянський період діяльності особливо повно розкрився педагогічний талант М.С. Бокаріуса. Ним розроблена була своя методика викладання, яку він увесь час удосконалював. За свідченням його сина, теж прекрасного педагога М.М. Бокаріуса, в день лекції, а це були зазвичай вівторок і п'ятниця, М.С. Бокаріус ні з ким не спілкувався, усамітнювався в кабінеті й готувався до заняття. Він переглядав нову літературу, на величезній дошці попередньо писав основні питання лекції, яка буде прочитана. На другій дошці писав, що потрібно згадати з попереднього заняття. І студент, прийшовши в аудиторію, міг швидко зорієнтуватися в майбутньому занятті і завчасно зробити записи, щоб потім не відволікатися від лекції. Заздалегідь М.С. Бокаріус заготовляв опитувальні листи, які роздавали студентам за 5 хвилин до початку заняття. Питання ставилися найпростіші, щоб усвідомити, що засвоїли студенти на занятті. Відповіді потребували максимум 5 хвилин. Відповідаючи, можна було користуватися чим завгодно, але треба було вказати, чим

са́ме. Аналізуючи відповіді, М.С. Бокаріус робив висновок: користувався конспектом, а відповідь неправильна, – значить, неправильно складений конспект, потрібно перевірити; користувався книгою, а відповідь незадовільна, – значить, не зрозумів книжковий матеріал. Під час своїх лекцій широко користувався демонстрацією; конспектів для себе не писав, працював у секційного столу, де лежав труп. Теми лекцій М.С. Бокаріус намагався наблизити до потреб практичної експертної діяльності. Але закінчивши лекцію, записував, що прочитав, які відзначив у себе дефекти, що було не так підготовлено, що треба змінити в подальшому і як. Записи ці не приховував від працівників кафедри, в них кожен міг знайти багато корисного для себе [7, с. 29].

Як неодноразово зауважував сам М.С. Бокаріус, викладацька робота приносила йому величезну радість і задоволення. Професора вирізняли широкий світогляд, ерудиція, творчий підхід до своєї справи й відданість їй, вимогливість до себе та поважне ставлення до студентів, які відповідали йому щирою любов'ю та захопленням.

Професор М.С. Бокаріус був найулюбленішим викладачем не тільки Харківського університету, але й Жіночого медичного інституту, про що свідчать рядки з привітальної адреси слухачок ЖМІ, які писали: «В Вашем лице мы чуяли сердцем и видели разумом одного из таких людей, коими создается в чистоте и красоте духовная жизнь России; мы видели в Вас учителя, у кого наука сливается с жизнью в гармоничное целое».

Список літератури: 1. Клячкина Н.Л. Гуманитарная интеллигенция в современном обществе / Н.Л. Клячкина // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия «Философия. Социология». – 2008. – Т. 21(60), № 3. – С. 13–20. 2. Скрипник Н.В. Гуманітарний аспект підготовки лікарів у вищих медичних закладах освіти / Н.В. Скрипник, Н.В. Пасечко // Медична освіта. – 2012. – № 1. – С. 65–67. 3. Перцева Ж.Н. Во славу прошлого, в назидание будущему / Ж.Н. Перцева // Невичерпне джерело духовності (нариси про діяльність музеїв історії вищих навчальних закладів м. Харкова). – Х., 2003. – С. 83–100. 4. Колісник-Гуменюк Ю.І. Морально-етична складова професійної культури медичних працівників / Ю.І. Колісник-Гуменюк // Сборники научных работ НТУ «ХПИ»: Проблемы та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. // Вестник НТУ «ХПИ». – 2010. – № 27. – С. 177–182. 5. Данилюк А.Я. Основные направления воспитательной работы с современным вузе / А.Я. Данилюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.gup.ru/events/news/conference/daniluk.doc. 6. «Мы для студентов, а не студенты для нас...» / В.Н. Лесовой, Капустник В.А., Ольховс-

кий В.А. [и др.] // «Бокаріусовські читання»: Матеріали Першої між нар. наук–практ. конф. судових медиків і криміналістів, присвяч.. 75-річ. 3 дня смерті Засл. проф. М.С. Бокаріуса, (8–9 груд. 2006 р). – Х.: Харківське товариство судових медиків і криміналістів, 2006. – С. 13–15.

7. Перцева Ж.Н. Н.С. Бокариус – выдающийся педагог высшей медицинской школы / Ж.Н. Перцева // Актуальні питання та перспективи розвитку судової медицини та криміналістики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції судових медиків та криміналістів. – Х., 2005. – С. 24–29.

*Скляр В.М.
м. Харків, Україна*

ВПЛИВ ПОЕТИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Серед плеяди представників української інтелектуальної еліти, які безпосередньо вплинули на формування ідентичності українства, першість беззаперечно належить Тарасу Григоровичу Шевченку. Не лише його творчий доробок, але й його стражницький життєвий шлях стали символом України і українства. Тому зовсім не випадково Шевченків «Кобзар» є майже у кожній українській родині, а пам'ятники Великому Українцю споруджено майже в усіх містах не лише в Україні, але й за кордоном – там, де розселені українські громади. Портрети Кобзаря є майже у кожній українській оселі.

Поетичний доробок Тараса Григоровича Шевченка традиційно перебуває в центрі уваги української науки, насамперед літературознавства та мовознавства. Однак дослідження поезії Великого Кобзаря варто проводити також і в межах етнологічної науки.

Хоча що Тарас Григорович не був державним діячем, а належав до творчої еліти, його доробок заклав підвалини до формування новітньої української нації, сприяв становленню та розгортанню українського національно-визвольного руху. Творчість Великого Кобзаря впливала не лише на його сучасників, але й на формування власної національної ідентичності всіх наступних поколінь української інтелектуальної еліти та українського загалу.

Українська ідентичність – це усвідомлення українством власної єдності та самодостатності в мовному, культурному та ментальному вимірах, а також розуміння відмінностей від інших, чужих етносів. Тобто усвідомлення власної органічної цілісності, неповторності та самодостатності. У поетичній творчості Великого Кобзаря знайшли відображення найважливіші аспекти формування української ідентичності з то-